

Rapporteren bij ontkennende verdachten: niet zo onschuldig als het lijkt. Een reactie op Barendregt, Rijnders en De Ranitz¹

De collega's van het PBC hebben de moeite genomen te reageren op mijn kritische analyse van de Anjummer casus, zo een bijdrage leverend aan het hoognodige debat in de gesloten sector die forensische psychiatrie heet. De redactie van *PROCES* heeft mij om een korte repliek gevraagd.

De auteurs hebben de *confirmatory bias* als focus van hun reactie gekozen. Zij dragen onderzoeksbevindingen aan die aantonen dat deze vorm van 'tunnelvisie' niet zo universeel is als in het verleden wel werd aangenomen, en zij betwijfelen ook of *confirmatory bias* wel zo'n groot risico vormt in de onderzoeksprocedures van het PBC. Uiteraard heb ik aan de hand van één enkele casus niet wetenschappelijk aangetoond dat de PBC-medewerkers collectief lijden aan *confirmatory bias* bij iedere casus die zij onderzoeken, maar de mogelijkheid is aanwezig, en dient altijd overwogen te worden. Als dit het effect is van deze kritiek op het PBC, is mijn missie wat dit betreft geslaagd.

Barendregt en collega's lijken echter, getuige de slotzin van hun bijdrage, te denken dat met de repliek betreffende de *confirmatory bias*, mijn gehele analyse van de Anjummer casus in duigen valt: 'wat overblijft is een negen jaar oude casus waar zij [De Ruiter] een andere interpretatie van de testuitslagen [...] voorstaat' (p. 26). Hiermee wordt aan de essentie van mijn artikel voorbijgegaan.

Het belangrijkste element in mijn betoog is het feit dat het PBC niet schroomt om over verdachten die het ten laste gelegde ontkennen een uitspraak te doen aangaande toere-

keningsvatbaarheid en het recidiverisico, en in dit soort gevallen een tbs met dwangverpleging aan de rechter adviseren. Barendregt en collega's zien hierin geen enkel probleem, immers als de rechter het feit daarna als niet bewezen kwalificeert, vervallen alle gedragskundige oordelen over toerekeningsvatbaarheid, het recidiverisico en het tbs-advies onmiddellijk. De dagelijkse rechtspraak is echter vaak niet zo eenduidig. Rechterlijke beslissingen zijn gebaseerd op zogenoemd 'wettig en overtuigend bewijs', waarbij vooral het concept 'overtuigend' in de praktijk behoorlijk rekbaar kan zijn. Soms vinden veroordelingen plaats op 'bewijs' dat bij een nadere bestudering toch minder overtuigend was. Denk aan de *Innocence Projects* in de VS, waarbij blijkt dat levenslang gestraften en zelfs gedetineerden *on death row* vrijgelaten moeten worden op basis van oud sporenmateriaal dat nieuw DNA-bewijs heeft opgeleverd. Zo moest de eerste verdachte in de Schiedammer Parkmoord-zaak (Kees B.) worden vrijgelaten toen de dader Wik H., wiens DNA wel matchte met de sporen op het slachtoffer, onder de aandacht van de politie was gekomen. Het PBC had in de zaak van Kees B. echter wél een tbs met dwangverpleging geadviseerd, en ik blijf met de ongemakkelijke vraag zitten wat er gebeurd was met Kees B. als Wik H. niet tegen de justitielamp was gelopen. Was hij dan in een tbs-kliniek beland, waar hij vanwege zijn ontkennende houding op termijn als 'onbehandelbaar' was gekwalificeerd? Want dit is het lot dat iemand kan treffen die onschuldig in de tbs belandt. Kees B. had mogelijk inderdaad een stoornis;

* Prof. dr. C. de Ruiter, klinisch psycholoog, is als bijzonder hoogleraar Forensische psychologie verbonden aan de Universiteit Maastricht en programmaleider bij het Trimbos-instituut te Utrecht.

1 Marko Barendregt, Ronald Rijnders en Ariane de Ranitz, Rapporteren bij ontkennende verdachten? Een reactie op De Ruiter, *PROCES* 2008, nr. 1, p. 20-26.

Barendregt en collega's hebben gelijk met hun bewering dat een diagnose van een psychische stoornis ook los van het ten laste gelegde gesteld kan (en moet) worden. Daar zit het probleem ook niet. Dat komt pas daarna, als de gedragskundige een relatie gaat leggen tussen de geconstateerde stoornis en het ten laste gelegde feit. Over dat feit kan immers niet gesproken worden met de verdachte, want die ontkent. Als er verder geen of weinig getuigen bij het delict aanwezig waren (er is weinig collaterale informatie) en ook het technisch bewijs 'dun' is, begeeft de gedragskundige zich mijns inziens op zeer glad ijs door toch een uitspraak te doen over een relatie tussen stoornis en delict. Dat wordt dan een theoretische exercitie, en dat is exact wat ik tegenkwam in het rapport over Marjan van der E. Nergens wordt duidelijk hoe de symptomen van de 'psychose' (die overigens niet beschreven worden in het rapport), die de psychologe Marjan van der E. toedicht, samenhangen met het gepleegd hebben van de twee moorden.

Dat is ook niet verwonderlijk, immers voor het aantonen van een oorzakelijk verband is een gesprek over het ten laste gelegde wel de minste noodzakelijke voorwaarde.

Ook binnen het NIFP, waar Barendregt en collega's werken, begint een aantal collega's zich zorgen te maken over de mogelijke juridische consequenties van het rapporteren over ontkenkende verdachten. Zo meldde Nils Duits, lid van het bestuur van het NIFP, in *de Volkskrant* van 1 februari 2008 dat psychiaters zich moeten onthouden van advies over toerekeningsvatbaarheid als een verdachte het delict ontkent. Er is een richtlijn van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie op komst waarin terughoudendheid in dit soort zaken wordt geadviseerd. Het zal duidelijk zijn dat ik een warm voorstander ben van zo'n richtlijn, want gedragsdeskundigen behoren in de rechtszaal slechts een adviserende, c.q. voorlichtende, en geen (weliswaar onbedoelde) rol in de bewijsvoering te vervullen.